

EVE MAKISOVÁ

TYMIÁNOVÉ

dopisy

Z anglického originálu *The Spice Box Letters*
vydaného nakladatelstvím Sandstone Press Ltd.
v roce 2015 přeložila Jitka Jeníková.

Odpovědná redaktorka Markéta Nová.

Jazyková korektura Marcela Wimmerová.

Technická redaktorka Renata Plíšková.

Obálka a sazba Marek Naglmüller, LE⁷.

Vydalo nakladatelství Argo, Milíčova 13, 130 00 Praha 3,
www.argo.cz, roku 2016 jako svou 2 824. publikaci.

Tisk a vazba S-TISK, Vimperk.

Vydání první.

ISBN 978-80-257-1719-6

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas

Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice

Tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387

E-mail: odbyt@kosmas.cz

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v internetovém
knihkupectví www.kosmas.cz

PRVNÍ KAPITOLA

Mariam, východní Turecko, 1915

Baba pobízela grošovaného arabského plnokrevníka do klusu a hnala kočár labyrintem dlážděných ulic. Vůz se na ostrých kamenech kymácel a drncal a každý náraz mi projel celou páteří. Obchodníci na ulici hlasitě vychvalovali své zboží nebo potahovali z vodních dýmek, usazení v průchodech otevřených krámů přetékaných kořením, ručně tkaným hedvábím, koženými výrobky, měděnými pánvemi a afrodisiaky. Nic kolem nás nevarovalo před nebezpečím, nikde ani známka po blízcím se neštěstí.

Přes střechy pokryté rudými taškami se z dálky ozvalo zakokrhání kohouta a neslo se dál přes kupole, minarety až k zasněženému vrcholku hory tyčící se nad městem. Pod kamennými překlady si povídaly ženy zahalené v bavlněných šálech. Toulavá fena kojila štěňata. Ranní vzduch voněl po starodávné směsi kadidla, páleného cukru a ovocného kouře z vodních dýmek. Na dveřích visela řada stříbrných amuletů vykládaných modrým smaltem; stejných jako ten, který jsem vždycky nosila v kapse, aby mě ochránil před uhranutím.

Ráda jsem bývala venku a nechávala se pohltit chaosem tržiště. Otec mě varoval, že svět je nebezpečné místo, a své obavy vyjadřovali i jiní. Z každého arménského dvorku a kavárny se nesly děsivé předpovědi.

Vůz předjel muly s nákladem dříví a s koši plnými melounů, tykví a fíků. Kolem okna kočáru poletovaly mouchy, které na okamžik podlétly od vyzáblého poraženého zvířete zavěšeného před řeznictvím. Kousek od nás zazvonil

zvonec a baba zastavil, aby nechal projet pekaře s dřevěným dvoukolákem naloženým kosočtverci *paklavay* v lesknoucích se kabátcích z křehkého těsta.

„Babo, zastav,“ překřičela jsem hluk tržiště. „Chtěla bych něco dobrého.“ Kočárem se nesla vůně sirupu a růžové vody, až se mi sbíhaly sliny.

Baba však jen mlaskl a přiměl grošáka k pohybu. Rytmické volání „Pa-kla-váá“ prodavače sladkostí se vytratilo a ulicemi se nesly rozezlené chlapské hlasy. Před námi stál sročený dav. Lidé uhnuli a nechali bryčku projet do nitra dramatické scény. Arménský pekař, Kalfayian, stál před svým obchodem tváří v tvář tureckému důstojníkovi a několika policistům. Křičel na ně z plných plic a buclaté tváře se mu přitom třásly vzteky.

„Nic špatného jsem neudělal... ta obvinění jsou falešná... Žádný chléb pro kasárna jsem neotrávil.“

Tácy ve výloze obchodu byly zpřevracené a po ulici se válely bochníky chleba.

Kalfayian s rukama zatnutýma v pěst vykročil vpřed. Důstojník se napřáhl obuškem a uhodil ho do spánku. Kalfayian překvapeně vyvalil oči. Druhá brutální rána ho srazila k zemi a pekař padl jako podřatý strom. Slyšela jsem, jak lebka křísila o dlažbu, znělo to, jako když šlápnete na uschlé tobolky blahovičnicku. Do kočáru dolehly výkřiky. Pekař ležel bez hnutí a kolem něj se srotila celá ulice, lidi mávali rukama jako slepice křídly, když jim nasypete krmení. Viděla jsem, jak se uprostřed té scény objevil můj otec. Můj otec-lékař klečel na zemi, zjišťoval pekařův pulz, otáčel mu hlavu a lovil mu v ústech jazyk. O pár vteřin později se Kalfayian s prskáním probral zpátky k životu a policisté ho s trhnutím postavili na nohy. Pak si už jen vzpomínám, jak se kočár rozjel pryč a silná koňská kopyta bušila do dláždění.

DRUHÁ KAPITOLA

Katerina, Anglie, 1985

Máma stojí u krbu a přejíždí prsty po pohlednicích vystavených na římsce, fialové vlčí máky, tulipány a hromady andělů. *Tvá matka byla úžasná žena a všem nám bude moc chybět.* Čte nahlas další vzkazy, stále ty stejné věty, ze kterých bolí srdce, slova, jež mají povzbudit. Sleduju, jak se jí na tváři mísí celá škála emocí, když se dostane k osobnějším vzkazům. *Mariam byla drahokam, moc šlechetný člověk! Úžasná kuchařka, která dokázala s jehněčí plecí a uzenou paprikou hotové kulinářské zázraky.* Babička za padesátiletou kariéru zdravotní sestry získala tolik přátel, že zaplnili celý kostel sv. Josefa a mnozí museli zůstat venku. Představuju si její stříbrem prokvetlé vlasy, výrazné lícni kosti, oči jako proud zelené řeky, stejné jako moje, zářící v olivové tváři; neproniknutelné oči, jež vás přinutily, abyste se do nich podívali ještě jednou.

Hledám slova útěchy a přemýšlím, jaké to je ztratit matku, jak dlouho trvá, než to přebolí. Od babiččiny smrti uběhl měsíc a mám se dařit čím dál hůř, vlasy má zplihlé a nemyté a v duchu se upíná k nedávné minulosti. Říct, že měly k sobě blízko, je slabé slovo. Byly spíš jako sestry. Připadala jsem si jako páté kolo u vozu, když jsem se k nim každé úterý připojovala na kávu a o nedělích chodila k babi na oběd – obyčejnou pečení vylepšovala dobrotami z pevniny a pozvedávala její chuť česnekem, kmínem a skořicí. Byly jsme jedinečná trojice, podivuhodně vzhledově podobná a uhnětená ze stejného těsta. Na rodinných sešlostech jsme vypadaly jako můry, které někdo vypustil do hejna bělásků. Když mě počali,

převálcovaly blízkovýchodní zlomek máminých genů tátovy světlé vlasy a modré oči.

„Chci ti něco ukázat,“ sdělí mi máma a vede mě nahoru do ložnice, kde položí na postel papírovou krabici. „Tohle jsem našla v babiččině skříni. Napadlo mě, že bychom to mohly projít společně.“

Sedáme si vedle sebe, opíráme se o čelo postele a babiččin poklad si dáváme mezi sebe. Máma se začne probírat hromádkou hnědých obálek, vyndává z nich fotky, na kterých jsem většinou já: buclatá Katerina v mámině náručí; hubená holčička s culíky a s nohama do x na tátových ramenou; školačka s rovnátky a úsměvem, v němž chybí jeden zub; maturantka ve slavnostním baretu a upířském hábitu; Katerina usazená za pracovním stolem v *Echu*, cpe se koblihou a je připravená napsat další reportáž. Katerina *džan*, říkávala mi babi, má nejdražší, a láska a bolest, jež se jí v ty okamžiky mísily v očích, mluvily o všech, které ztratila.

V jedné z obálek jsme objevily známou černobílou ošoupanou fotografii, tedy vlastně jen polovinu původní fotografie, obrázek babiččiny maminky, Gadarine, mé jmenovkyně. Na sobě má bílé krajkové šaty s vyšíváním límečkem, vlasy se jí lesknou a je krásná. Ve svatební den jí bylo šestnáct a na fotce se plaše dívá do dálky. Z ženicha zbyla jsem utržená ruka propletená s paží jeho mladé manželky. Kopie originálu stojí na babiččině krbové římse a další visí na zdi v mámině domě. Je to jediná fotka babiččiny rodiny, jediný hmatatelný důkaz existence těch, co tu byli před námi. O svých příbuzných mluvila jen výjimečně, jako kdyby složila slib mlčenlivosti, nevyřknutá slova, která říkala mnohé. Jediný, o kom vyprávěla s podvědomým úsměvem, byl Gabriel, její bratr. Pojmenovala po něm mou matku, Gaby, a kdykoliv se mi podařilo ukořistit větší porci zákusku, než jaká mi náležela, říkávala: *jsi stejná jako Gabriel*.

Máma se probírá fotografiemi a vrtí hlavou. „Jaká škoda, že tu není fotka tvé babičky v její svatební den. Když jsem byla malá, dokola se mi zdálo o jejích šatech – vždýcky byly stejné, v pase stažené šňůrou perel.“

Babi tvrdila, že se fotograf v její svatební den vůbec neukázal a po ruce nebyl žádný šikovný kamarád s foťákem.

Máma zaloví v krabici, vytáhne sešit vázaný v kůži a začne jím listovat.

„Vzpomínám si, že jsem vídávala maminku, jak do toho sešitu píše, ale jen Bůh ví, co tu stojí. Všechno je to arménsky.“

Podá mi sešit a já otáčím stránky pokryté ozdobným písmem psaným plnicím perem. Místy je modrý inkoust rozpitý, linky zaplněné písmeny, jež vypadají jako směs řečtiny a arabštiny; fonetický jazyk s vlastní abecedou, která se datuje až do roku 405 po Kristu, nerozeznám jediné slovo.

„Budeme to muset nechat přeložit. Jsou tu data: 1915, 1918. Musí to být nějaký deník.“

„Prosila jsem ji, aby mě svůj jazyk naučila, ale neudělala to. Tvrdila, že to nemá cenu, že znalost arménštiny mi v životě nijak nepomůže. Nech to přeložit, Katerino. Je mi jedno, co to bude stát.“

Máma vyloží zbývající obsah krabice na postel. V kusu pytloniny je zabalená dřevěná krabice velká asi jako topinkovač. Má promáčknuté okraje a na víku poškrábaný obrázek. Exotická dvojice na pikniku vedle vodopádu uprostřed svěží, lesnaté krajiny, kolem mávají křídly tropičtí ptáci. Muž má na hlavě tyrkysový turban a ženu halí žluté sáří, jedno ňadro obnažené.

„Vypadá to jak šperkownice. Možná je to dárek z lásky, mami.“

„Kdyby jí to dal táta, proč by to schovávala? Obrázek mohl být ve své době trochu choulostivý, ale není to žádná Kámasútra.“

Myšlenky se mi stáčí k dědovi, typickému anglickému gentlemanovi, respektovanému místnímu lékaři, fanouškovi

manšestrových kalhot, propínacích svetrů s koženými záplatami na loktech a brýlí s polovičními rámečky. Zemřel na rakovinu slinivky o dva roky dříve než jeho žena, které to zlomilo srdce a zbyl z ní jen stín. Byl o deset let starší než babi a často žertoval, že ji ukradl z kolíčky.

„Nemyslím, že jí to dal děda.“

„Ne,“ přitakala máma. „Exotika nebyla jeho styl.“

S cvaknutím otevírám zašlé zlaté zavírání a zvedám víko. Uvnitř jsou nacpané obálky letecky doručované pošty s vybledlými červenomodrými okraji. Rozložím obsah na postel, tučet zalepených obálek bez jména a adresy. Máma váhavě jednu z nich roztrhne a vytáhne z ní list papíru popsany ba-
biččiným rodným jazykem datovaný do roku 1928.

„Komu myslíš, že babička psala?“

„Pokud vím, měla jednu nebo dvě arménské přítelkyně, ale ani jedna nežila v zahraničí. Myslím, že otázka spíš je, proč je nikdy neposlala?“

Otevře další obálku, dopis na jedné straně papíru datovaný do roku 1957. Dívám se na mámu a váhám, jestli mám říct nahlas, co si myslím; tahle schovaná psaní od sebe dělí přinejmenším třicet let; velká záhada.

„Snad si nemyslíš, že někoho měla?“ neudrží se máma, a jenom ta představa jí vžene slzy do očí.

Sbírá babiččiny věci, uklízí je zpátky do krabice a přistrčí ji ke mně. „Jsi novinářka. Použij svoje investigativní schopnosti. Zjisti o mé matce, co můžeš. Uděláš to pro mě? A prosím, ty dopisy prozatím nech být; na škaredá překvapení nejsem připravená.“

Souhlasím, ráda pomůžu a uleví se mi, že dopisy prozatím nemusím řešit. Jako dítě jsem milovala hlavolamy: křížovky, Rubikovu kostku, puzzle, čím menší dílky, tím víc mě to bavilo. Budu babiččinu krabici brát jako jeden velký hlavolam, s nímž se poperu, a nakonec ho pokořím.

„Chci ti něco dát. Na památku.“ Máma otevírá šuplík nočního stolu a vyndá z něj babiččiny stoleté kapesní hodinky s ciferníkem z bílého smaltu a římskými číslicemi. „Víš, jak pro ni byly důležité. Chtěla by, abys je měla.“

Jako malá jsem si s nimi vydržela hrát celé hodiny, sundávala jsem jim zadní kryt, prohlížela si mechanismus a přála si, aby fungovaly. Patřily babiččině tátovi Krikorovi, klíček se ztratil za okolností, o nichž odmítala mluvit. O své minulosti nám toho pověděla velmi málo a o svém dětství ještě méně. Když ji tu a tam přemohla nostalgie, vzpomínala na Gabriela a vylomeniny, které jako děti dělaly, a přiznávala, jak moc ho milovala a jak moc jí chybí.

Hodinky jsou hmatatelné spojení s minulostí, svazují mě s babiččinou rodinou a jejím příběhem, s mým příběhem. Sedět s mámou na posteli a mít kolem sebe babiččiny věci, které nejsou o moc víc než jen nesourodou hromadou haraburdí, je pro mě přelomové. Nikdy jsem nechápala, co lidé nadělají kolem starožitností: vlásenky, pytlíky na šňupací tabák a staré, rozviklané příborníky s ulepenými šuplíky. Teď vidím, že každá věc, jakkoliv poničená, a každý škrábanec na kdejaké drobnosti v sobě nese hluboce vyrytý věčný příběh jednoho života.

TŘETÍ KAPITOLA

Mariam, 1915

Stříbrný srpek měsíce jasně zářil za okny pokoje, jeho měkké světlo ozařovalo sopečné vrcholky hory Erciyes. Ležela jsem vedle svého bratra Gabriela, dívala se, jak nad horami tmavne nebe, a přemítala o tom, jaký je asi život za jejich sněhem pokrytými svahy. Nemohou i jiné holčičky uprostřed noci usnout, protože je svírá strach a obavy? Přináší jim spánek tak živé noční můry, že je pak pronásledují celý den? Poničila život i na opačné straně hor válka? Poprosila jsem Gabriela, aby mi vyprávěl příběh, abych snáz usnula.

„A o čem? O králi, o hrdinovi nebo o vlkodlakovi, anebo ti můžu vyprávět o zlém andělovi, který zpustoší svět.“

„Já nevím. Sám vyber.“

„A co příběh o svatebním dni?“

„Je veselý?“

„To zrovna ne. Vypráví o muži a jeho nevydařené svatbě. Na cestě k oltáři s milovanou dívkou ho popadne Smrtka železným stiskem za krk a zaskřehotá: *Dej mi svou duši.*“ Bratr napodobil s ústy těsně u mého ucha děsivý hlas Smrtky. „Jeho matka a otec jí nabídnou výměnou své duše, ale Smrtka je odmítne a v tu chvíli promluví jeho snoubenka: *Vezmi si místo něj mě.*“

„A udělá to?“

„Smrtka jedním rychlým trhnutím vyrve ženě duši, jako by vytahovala ředkev.“

„A je navždy pryč?“

„Ne. Smrtka toho začne litovat. Ženina oddanost a její láska na ni udělaly dojem, a tak jí duši vrátí, dvojice se vezme a svatba se pak slaví tři dny a tři noci.“

Uvelebila jsem se na matraci, uklidněná úžasným koncem Gabrielova příběhu. Otočila jsem se na bok, abych usnula, ale sotva jsem začala mělce dýchat, Gabriel mi skřehotavě zašeptal do ucha: „*Dej mi svou duši.*“ Vyjekla jsem. Zasmál se a přitáhl mě k sobě. „Promiň, že jsem tě vyděsil.“

Svíčka vedle postele vrhala na zdi stíny, prehavé obrazy zlovolných mrštných duchů a ghúlů s protáhlýma očima. Můj strach viděl skrz stěny a skříně a pod postel; přeměnil kočičí mňoukání v nelidský křik.

Kdysi jsem se bála pohádkových bytostí, nestvůr a strašidel. Teď mě děsily ty skutečné: muži na koních třímající zbraně a nože, kov nořící se do masa a jezdci uhánějící s lidskou kořistí.

Turci se spojili s Němci a vyhlásili válku Francii, Velké Británii a Rusku. Ruská armáda už Osmanskou říši připravila o několik východních oblastí. Vláda vinila z porážky Armény, obviňovala nás, že straníme nepříteli. Arménské komunity se staly terčem útoků samozvaných vykonavatelů zákona, kteří uprostřed noci projížděli městy a vesnicemi, zapalovali domy, rabovali a unášeli ženy a dospívající dívky. Matky zahrabávaly dcery po krk do země a schovávaly je pod narychlo navršené hromádky, dokud nebezpečí neminulo.

„Co myslíš, jaké to je umřít?“ zašeptala jsem. „Dokážeš si představit, že by máma umřela? Dokážeš si představit něco horšího?“

Často jsem si představovala máminu smrt, její pohřeb, vyvolávalo to ve mně tak silné emoce, až jsem plakala. Noc se potom stávala černým plátnem, na němž se odehrávaly morbidní scény jako ve stínovém divadle. Zajímalo by mě, jestli je smrt jako utonutí v nejtemnějším odstínu černé. V duchu jsem si přehrávala Gabrielův příběh a strach se zákeřně šířil.

ČTVRTÁ KAPITOLA

Katerina

Další den přijdu za mámou a najdu ji úplně na dně, jak vzlyká nad pánví připečeného bulguru. Po celé kuchyni se válí špinavé hrnce, slupky od zeleniny, ve dřezu se kupí talíře a dům je plný kouře. Posadím ji k pultu v kuchyni a oběma nám udělám šálek sladkého mátového čaje z hrstky čerstvých lístků utržených na zahrádce, přesně jak ho dělávala babička.

Máma popotáhne a hřbetem ruky si utře obličej. „Netuším, co to do mě vjelo. Chovám se hloupě.“

„Co se stalo?“

„Stýská se mi, Katerino. Tak strašně moc se mi stýská. Myslela jsem, že mě trochu uklidní, když udělám její jehněčí polévku. Chtěla jsem, aby byla hotová, než přijdeš. Koupila jsem všechno potřebné, nakrájela, a pak mi došlo, že nevím, co mám dělat. Jaké používala koření. Jak dlouho se co vaří, kolik toho má být, nic. Udělala jsem to podle oka, ale chutnalo to úplně jinak a maso bylo tuhé, tak jsem zvětšila plamen a polévku připálila. Pak jsem zkusila připravit pilaf z bulguru, říkala jsem si, že to je celkem jednoduché, ale i to jsem pokazila. Měla jsem si všechny její recepty zapsat, dokud byla naživu, ale nikdy jsem to neudělala, a teď už nebudu mít příležitost.“

I mně chybí babiččino vaření, výjimečná chuť jejích omáček, vůně provázející po celé roky mé dospívání a všechna setkání naší rodiny. Nikdy nic neodměřovala, nepoužívala minutku ani se nedívala do kuchařky a vždycky jí vadilo, když se jí někdo motal v kuchyni.

„Nechováš se hloupě. Dala bych cokoliv za její slepičí polévku.“

„Nebo kousek koláče s muškátovým oříškem.“

„A co dip, který dělala z lilku s česnekem, i když to tedy není ideální strava před rande.“

Máma se na mě s nadějí zadívá. „Vrátili jste se k sobě s Robem?“

„Byla bych radši, kdyby ses neptala.“ Měla jsem tušit, kam to spěje, ale nechala jsem se unést a malovala si společnou růžovou budoucnost, místo abych vzala v potaz všechno, co tomu odporovalo. Příliš drahé dárky, ale rodiče striktně stranou. Vyznání lásky a zároveň neochota sdílet životní prostor – dějiny krátkých známostí. Ušetřila jsem mámu podrobností, jsem příliš hrdá, než abych přiznala, že jsem se nechala vodit za nos.

Vzpomínáme na babi, jak se v kuchyni nakláněla nad hrnci, míchala starodávnou dřevěnou lžící sirupy vonící po různých, prsty drtila koření a z výšky je sypala do jídel a těšila se pohledem na slunce odrážející se od kousíčků lístků plovoucích v mísách. Její vaření bylo naším dědictvím stejně jako fotky v krabici ze skříně, neoddělitelná část ženy, kterou jsme ztratily. Stejně jako máma jsem si přála, abych tomu věnovala víc pozornosti a vybojovala si místo v kuchyni. A pak jsem si vzpomněla.

„Kde je kuchařka, co jsem ti koupila – jmenovala se *Chutě domova* nebo tak nějak.“

„Na polici v obýváku.“

Přinesla jsem arménskou kuchařku, na kterou celé roky nikdo nesáhl, projela jsem rejstřík a nalistovala stránku, kterou jsem hledala. „Poslouchej. *Jehněčí polévka se tradičně vařívala ve velkých jámách vykopaných v zemi a podávala se při slavnostních příležitostech s pilafem. Jídlu bylo žehnáno a jídávalo se společně k připomenutí zesnulých.* Jdeme na to.“

„Dobře. Ještě mi nějaké jehněčí zbylo.“

Loupáme, krájíme a smažíme, dusíme, ochutnáváme a řídíme se receptem do posledního písmenka a jako přílohu nachystáme ostrý pilaf s rýží a vlasovými nudlemi. Když o dvě hodiny později přijde táta, najde uklizenou kuchyni, horké jídlo pobublávající v troubě a čerstvě osprechovanou mámu se zdravíčkem na tvářích. Všichni tři se usadíme k pultu v kuchyni, vidličkami se pustíme do pilafu a úplně se rozpádajícího jehněčího s kopečkem hustého jogurtu. S mnohem lepší náladou si připijeme suchým červeným vínem. Jídlo se babiččíným delikatesám nemůže rovnat, ale chutná podobně. Nezdá se, že by existoval lepší způsob, jak oslavit babiččin život, esenci a jiskru ženy, která ožívala právě v kuchyni. Je to příhodnější než tradiční černá a rozjímání nad náhrobkem.